

Verslag van een oriënterend bezoek ter bepaling van de waarde van de vegetatie op de ruïne Gennepershuis en omgeving. Gennep (Limburg), 20 juli 2005.

Bert Maes

Ecologisch Adviesbureau Maes, Utrecht

In opdracht van Vista landscape and urban design, Amsterdam

Inleiding

Op 20 juli 2005 is een bezoek gebracht aan de kasteelruïne Gennepershuis en omgeving, in opdracht van "Vista landscape and urban design", met als doel de waarde van de vegetatie te beoordelen. Aanwezig waren Pieter Veen (Vista), Peter van Baaren (Vista), Rob Wielinga (oud-medewerker van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg), Henk Baas (Landschapsbeheer Nederland) en ondergetekende (Ecologisch Adviesbureau Maes).

De ruïne is thans eigendom van G.E.G.W. Graaf Schimmelpenninck te Woudenberg. De ruïne en omgeving is onderwerp van het Belvédère-project Gennepershuis waarvoor door bureau Vista een planvisie wordt uitgewerkt, waarin mogelijkheden liggen voor natuur, cultuur en waterberging.

Overzicht van de ruïne op de achtergrond

Doel van het bezoek is inzicht te verkrijgen in de ecologische en cultuurhistorische betekenis van de vegetatie van de ruïne en omgeving ten behoeve van de visievorming van het gebied. De ruïne betreft de restanten van een Middeleeuws kasteel, dat in de 17^e eeuw opgenomen werd in een fortificatiestelsel. Vanaf 1710 tot de huidige dag is het kasteel een ruïne. Nadien is de ruïne door de omgeving nog verder afgebroken ten behoeve van bouw materiaal.

Algemene beschrijving van de vegetatie van de ruïne

De ruïne, die thans bestaat uit de onderste baksteenlagen van de begane grond en keldergewelven van het voormalige kasteel, is vrijwel volledig begroeid. Op de grotere vlakke delen, waaronder de vroegere binnenplaats, is dicht begroeid met Grote brandnetel (*Urtica dioica*) en in mindere mate met Kruldistel (*Carduus crispus*), karakteristieke planten van voedselrijke storingsplekken.

Op de taluds en lagere delen aan de buitenzijde van de ruïne zijn restanten van (vermoedelijk) oude heggen van Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), Spaanse aak (*Acer campestre*), Hazelaar (*Corylus avellana*), Gladde iep (*Ulmus minor*) en Sleedoorn (*Prunus spinosa*). Niet uitgesloten is dat deze struiksoorten dateren uit de tijd van de fortificatie (17^e eeuw). Inmiddels zijn ze tot kleine bomen uitgegroeid.

***rand van de ruïne met
sluiers van Bosrank en
Grote brandnetel***

Tussen deze oude beplanting heeft zich spontaan veel Gewone vlier (*Sambucus nigra*), Hop (*Humulus lupulus*), Heggenrank (*Bryonia dioica*), Bitterzoet (*Solanum dulcamare*) en Bosrank (*Clematis vitalba*) gevestigd. Mogelijk waren het soorten die al onderdeel uitmaakte van de

heggen. Opmerkelijk is dat het vooral ook om lianen gaat (Bosrank, Bitterzoet, Heggenrank en Hop). De Bosrank vormt een enorme sluiervegetatie op de buitenranden van de ruïnebegroeiing. Het is een beeld dat we o.a. in de bosranden van de kalkhellingbossen in Zuid-Limburg tegenkomen. De Gewone vlier, die schaduw goed kan verdragen komt vooral aan de binnenzijde voor, de Bosrank als lichtminner, vooral aan de buitenzijde.

Vermeldenswaard zijn enkele bijzonder omvangrijke exemplaren van de Bosrank, veelal meerstammig, maar in één geval met een zeldzame stamomvang van meer dan 1 meter. Niet uitgesloten is dat we hier een van de oudste, zo niet

het oudste individuele exemplaar van deze soort hebben van ons land. In ieder geval een bezienswaardigheid!

zeldzame en monumentale stam van een Bosrank (Clematis vitalba)

De Gladde iep zou ook deel uit gemaakt kunnen hebben van een opgaande bomenbeplanting, zoals die van 16^e en 17^e eeuwse forten wel bekend is. Door de iepziekte sterven de stammen af, maar lopen via worteluitlopers weer uit.

Verder zien we op de ruïne nog de Hollandse linde (*Tilia x europaea* cv Zwarte linde), Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) en Zomereik (*Quercus robur*). Deze kunnen spontaan zijn ontkiemd, maar waarschijnlijker zijn ze rond het midden van de 20^e eeuw aangeplant.

Betekenis van de ruïne-vegetatie vegetatietype

De huidige vegetatie komt voor uit uitgegroeide hegrestanten, uitgebreid met Bosrank, Gewone vlier en Grote brandnetel. Als vegetatietype is de betekenis gering. Op een ansichtkaartfoto uit circa 1900 (afgestempeld 1906) is de ruïne grotendeels kaal, althans grotendeels zonder houtige gewassen. Enig struweel zien we op de plaats van de huidige meidoorn, iepen en Sleedoornbegroeiing.

verleden vermoedelijk afkomstig zijn uit zaadbronnen uit de regio.

Het zijn ook soorten die als autochtoon aan te merken zijn van de Maasheggen aan de overzijde van de Maas. In die zin zijn het zeker soorten die als autochtone genenbron aangemerkt kunnen worden. Vooral de Spaanse aak en Gladde iep zijn vanwege hun landelijke zeldzaamheid, om die reden hier echt van belang.

restant van heg van Spaanse aak

cultuurhistorie

Van cultuurhistorisch belang zijn vooral beplantingen die samenhangen met de inrichting en het functioneren van de forten uit de 17^e eeuw. In dat verband zijn de hegrestanten van Eenstijlige meidoorn, Spaanse aak en de Gladde iep interessant.

Meidoornheggen of struwelen hadden een functie in de verdediging van een fort. Gladde iep en Spaanse aak werden op forten aangeplant vanwege de bijzondere houtkwaliteit.

Ofschoon grote hoeveelheden noodzakelijk hout op de forten afkomstig was van het Rijkswoud bij Nijmegen (R. van den Brand en T. Manders, 2002) zullen er op en rond het fort bomen en struiken zijn aangeplant voor verschillend gebruik. Het ging daarbij om hakhout en lage struiken vanwege de eis van een open schootsveld. Ook zullen er fruitbomen gestaan hebben en moestuinen aangelegd zijn.

belevingswaarde

Op zich heeft de uitbundige begroeiing met Bosranksluiers een grote belevingswaarde. De monumentale Bosrankstammen zijn in dat verband aandachttrekkers en een bezienswaardigheid. Kennis van de cultuurhistorische betekenis kan de belevingswaarde verhogen van de oude heggen- en struweelbeplanting.

sluiers van Bosrank; overzijde van de Maas met Maasheggenlandschap

Beplanting langs de Genneperhuisweg

Aan de zuidzijde van de Genneperhuisweg is aan weerszijde een heggenbeplanting van meidoorn en andere soorten (niet verder bekeken). Het zijn oude heggen die uit oogpunt van genenbron, ecologie en cultuurhistorie grote waarden hebben en passen in het cultuurlandschap van de Maasuitwaarden.

Aan de noordzijde gaat de wegbeplanting over in knotwilgenrijen. Het betreft geen bijzonder oude beplanting, maar kan wel tot het karakteristieke cultuurlandschap gerekend worden.

Wilgenbegroeiing langs de Niers

Langs de Niers bevinden zich een paar restanten van wilgen- of griendcultuur bestaande uit o.a. Katwilg (*Salix viminalis*), de hybride van Amandelwilg en Katwilg (*Salix x mollissima* cv. *Undulata*) en Grauwe wilg (*Salix cinerea*). De wilgenbegroeiing is niet volledig bekeken.

De wilgenbegroeiing bestaat uit zeer oude meerstammige wilgenstruiken, die in het verleden benut werden ten behoeve van de mandenmakerij. Overigens werden de diverse twijgen en takken van wilgenklonen voor verschillende gebruiksdoelen aangewend.

Aan deze wilgenbegroeiing kan een grote cultuurhistorische waarde worden toegekend. Daarnaast zijn van enige ecologische betekenis voor vogels, zoogdieren en ongewervelde dieren.

Graslanden

De graslanden zijn thans zeer soortenarm. De hoger gelegen terreingedeelten zijn wat schraler (o.a. Kruipertje en Duizendblad), maar ook soortenarm. De hogere delen hebben zeker wel potenties voor de karakteristieke stroomdalflora langs rivieren.

Conclusies en aanbevelingen

1. Van de Gennepershuisruïne en omgeving heeft vooral begroeiing met houtige gewassen een cultuurhistorische waarde. Ze hebben een belangrijke rol gespeeld in de tijd van de fortificaties en het traditionele cultuurlandschap. Van belang zijn daarbij de heg- en struweelrestanten op de ruïne met Eenstijlige meidoorn, Spaanse aak, Sleedoorn en Gladde iep, de he-grestanten langs de Gennepershuisweg en de griendrestanten langs de Niers.
2. De vanwege de monumentale omvang zeer waardevolle Bosrank-exemplaren, zijn het behouden waard.
3. Bovengenoemde groenelementen onder 1. en 2. kunnen een rol spelen in uitgezette wandelingen. Kennis van de cultuurhistorische betekenis van bomen en struiken in het kader van het kasteel, de fortificatie en het traditionele rivierenlandschap, kan bijdragen tot en grotere beleavingswaarde.
4. Van belang is om allereerst de waardevolle bomen en struiken goed in kaart te brengen. Naar schatting is dat door 1 deskundig persoon, inclusief rapport in 3 dagen te doen.
5. Tevens van belang is om de beplanting van de Gennepershuisweg en van de wilgenbegroeiing langs de Niers nauwkeuriger in kaart te brengen. Naar schatting kost dat 1,5 dag aan onderzoek en rapportage.
6. Genoemde elementen van de ruïne kunnen beter zichtbaar gemaakt worden door verwijdering van de brandnetels, distels, vlieren en jonge bosrankbegroeiing. Hierdoor kan de ruïne ook geschikt worden voor (geleide) excursies. Het beter zichtbaar maken van de cultuurhistorisch waardevolle beplanting kan goed gepaard gaan met het weer zichtbaar maken van muurdelen van de kasteelruïne.
7. Voor herstel van de oude heg- en struweelbeplanting kan gebruik gemaakt worden van opgekweekt plantsoen, afkomstig van de bestaande struiken. Ook kan gebruik gemaakt worden van autochtoon plantmateriaal afkomstig van de maasheggen aan de overzijde van de Maas.
8. De Gladde iep op de ruïne heeft sterk te maken met de iepziekte, zodat stammen afsterven. Anderzijds is te zien dat op verschillende plaatsen de iep weer opslaat uit eigen wortels. Bestrijding van de iepziekte kan daarom beperkt worden tot verwijderen van het dode hout. De Gladde iep kan verder zonder problemen gehandhaafd blijven.
9. Als er wensen zijn voor boomvormende iepen, zoals die op 17^e eeuwse forten wel voorkwamen is het mogelijk gebruik te maken van de Fladderiep (*Ulmus laevis*). Deze zeldzame iep is autochtoon in het rivierengebied maar vrijwel volledig verdwenen. In de Maasuitewaarden in de nabijheid van Gennep, komen echter nog een aantal Fladderiepen voor, die zich bovendien prachtig natuurlijk verjongen. In tegenstelling tot de Gladde iep heeft de Fladderiep geen last van iepziekte en kan tot grote monumentale bomen uitgroeien. Van de Fladderiepenpopulatie in de omgeving kunnen stekken verzameld worden of vruchten en plantmateriaal opgekweekt worden.

10. Het weer behakken of snijden van de oude griendwilgen is niet aan te bevelen. Als men iets van deze mandenmakershistorie zichtbaar wil maken is het beter om stekken van de bestaande wilgen te nemen en elders langs de Niers een nieuw griendje op te zetten. Zo'n griendje kan gekoppeld worden aan een excursiepad of fietsroute.
11. Langs de Gennepershuisweg kan de bestaand hegbeplanting naar het noorden uitgebreid worden, gebruik makend van autochtoon planmateriaal. De bestaande knotwilgen, zeker de oudere exemplaren kunnen in zo'n heg worden opgenomen. Ook zouden enkele knotbomen van Es (*Fraxinus excelsior*), Spaanse aak of Zomereik opgenomen kunnen worden. Combinaties van heggen en knotbomen passen binnen de historie van de Maasheggentraditie. Aan te bevelen is om de nieuwe heggen, geheel of gedeeltelijk te vlechten volgens de lokale vlechtmethodes.
12. Om de karakteristieke stroomdalflora weer terug te krijgen kan het beste uitgegaan worden van de hoger gelegen terreindelen. Met handhaving van het reliëf zou de toplaag licht afgeschraapt kunnen worden. Vestiging van soorten kan versneld worden door maaisel van stroomdalgraslanden uit de omgeving uit te strooien. Aanplant van plantenmengsels van kwekers is te ontraden uit oogpunt van floravervalsing.

Utrecht, 22 juli 2005.

